

MARKA

**DOĞU MARMARA
KALKINMA AJANSI**

**GÖÇLER VE KENTLER
DİLOVASI'NDA İNSAN,
KÜLTÜR VE ÇEVRE İLİŞKİSİNİN
SOSYOLOJİK ANLAMAMI
- ÖZET -**

Yayın Tarihi: Nisan, 2011
MARKA Yayınları Serisi

GÖÇLER VE KENTLER DİLOVASI’NDA İNSAN, KÜLTÜR VE ÇEVRE İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK ANLAMI

SUNUŞ

Kocaeli ilimizin önemli bir kavşak ve geçiş bölgesi olan Dilovası, son onlu yıllarda artan biçimde ülkemiz gündemine çevre kirliliği ve kanser vakaları ile gündeme gelmiş olan bir ilçemizdir. İlçede yaşanan sorunlar karşısında 2006 yılında Meclis Araştırma Komisyonu kurulmuş ve konu hakkında hazırlanan raporla alınması gereken tedbirler belirlenmiştir.

Bugünkü haliyle “ıslah” edilmiş organize sanayi bölgesi olan DOSB kaynaklı sorunların hala ülkemiz gündeminde yer alıyor olması konunun yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır. Dilovasında yer alan liman işletmeleri, fabrikalar ve deponi alanların, doğal çevre ve tarihi dokuya etkileri yanında, Dilovasındaki kaçak yapılaşma, hazine arazilerini işgal ve göçle gelen grupların kent yaşamına katılma ve kamusal hizmetlere ulaşmada yaşadığı sorunlar çözüm bekleyen başlıca konular olarak ön plana çıkmaktadır.

Dilovası Organize Sanayi Bölgesinin yerleşim birimleri üzerindeki etkileri üzerine odaklanan bu rapor, bölgede yaşanan sorunları sosyolojik bir perspektifle ele almakta ve daha önceden ortaya konmuş olan çalışmaları tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Bu çerçevede “daha temiz ve yaşanılabilir bir Dilovası için elele” parolasıyla, kamu, sivil toplum ve sanayici işbirliğinde bölgemizin sorunlarının çözümüne çalışmak en büyük mutluluk kaynağımızdır. Raporun arzu edilen hedeflere ulaşmada yardımcı olacağını umut eder, emeği geçenlere teşekkürlerimi sunarım.

Ercan TOPACA
Kocaeli Valisi

ÖNSÖZ

Bu çalışma sınırlı da olsa Dilovası örneği üzerinden Türkiye’deki **toplumsal değişim ve dönüşümün** siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel, dinsel ve etnik açıdan ayrıntılı bir analizi yapmaya çalışmaktadır. Zira bir sonuç olarak göç ve kentleşme, toplumsal ve ekonomik değişimlerin bir çıktısıdır. Ancak dikkat çekici nokta göçün bizatihi kendisinin de toplumsal dönüşümlere yol açma kabiliyeti taşımasıdır. Bu çerçevede rapor, göçmenlerin göç sürecinde geliştirdikleri sosyal, siyasal, ekonomik ağları ve konumlanmalarını kentsel yapılanmalar içerisinde anlama temelinde kurgulanmıştır.

Türkiye’deki iç göç süreçleri bağlamında değerlendirildiğinde; göç politikalarının olmayışı, eğitim, vasıf, istihdam, yaş, cinsiyet, kimlik gibi değişkenlerin anlamlandırılmasında zorluklar üretmekte ve **kentsel gerilimlere** kaynaklık edebilmektedir. Bu bağlamda kent mekanlarında ortaya çıkan **marjinal gruplar, dezavantajlılar, hemşehrilik ya da kent aşiretlerinin** yeni mekanizmaları karşısındaki koşullanmaları yalnızca bugünle değil, düne ilişkin olarak anlamlandırılabilir. Göç edenin bedeni yanında taşıdığı kültürel öğeleri, tarihi, mirası ve göç sürecindeki **melezlik** kazanma durumları konunun karmaşık yanını gösteren önemli kriterlerdir.

Dilovası örneğinden hareket edildiğinde göçle birlikte taşınan kültürel öğelerin yeni değerler karşısındaki durumu değişen ve değiştiren bir aktör olarak ortaya çıkmaktadır. Dilovasına yeni bir kültürü taşıyanlar, beraberinde yeni bir kültürle ilişki kuranlardır. **Sosyal sistemle** bütünleşme fırsatını elde edenler kültürel değişimi temsil etmekle kalmayıp, mekansal değişim süreci içerisine de girmişlerdir. Ancak çoğunluk **savunmasız gruplar** olarak kendilerine uzanacak bir eli beklemektedir. Kendi deyimleriyle **vahşi kapitalizmin** yaşandığı bir yer olan Dilovasında, yaşam ve varolma arasında kurulan ilişkilerin yeniden kurgulanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Çevre kirliliği ve fiziki kirliliğin ötesinde yaşanan kamusal hizmetlere ulaşama, kadın, çocuk ve ataerkil kurallar altında **sessiz yaşamların** anlamlandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında katkı ve desteğini her daim hissettiğim Kocaeli Valisi Sayın Ercan Topaca’ya en içten teşekkürlerimi sunarım. Raporun hazırlanmasında koordinatörlük görevini üstlenen Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Genel Sekreteri Sayın Erkan Ayan’ın destekleri anılmadan geçilemez. Yine değerli meslektaşım ve Kalkınma Ajansı uzmanı Sosyolog Çağatay Gökgöz’ün kamu kurumlarıyla sağladığı irtibat ve mülakat çalışmalarına katılımı bu çalışmanın şekillenmesinde oldukça kıymetlidir. Son olarak kendileriyle mülakat yapma isteğini geri çevirmeyen görüşülenler ve Dilovası sakinlerini haklı bir teşekkürün taşıyıcısıdır. Kuşkusuz rapordaki maddi hatalarının sorumluluğu yazarına aittir.

Doç.Dr. Suat KOLUKIRIK
Isparta/Kocaeli

GİRİŞ

Türkiye’deki iç göç sürecinin sorunlu alanlarından biri üzerine kurgulanan bu çalışma, Dilovası ilçesi örneğinde sanayileşmenin fiziki ve toplumsal yapıda meydana getirdiği sorunları analiz etme çabasıdır. Zira Dilovası, kanser ovası başlıklarının gazetelerde yer aldığı günleri biraz eskitmiş olmakla birlikte sanayi kaynaklı sorunların varlığını koruduğu bir ilçe olma özelliğini hala korumaktadır. Bununla birlikte bugünkü Dilovası; kentsel yoksulluk, alt sınıf mekansallaşma, aile içi şiddet konularının yaşandığı ve Türkiye’deki iç göç hareketlerinin yol açtığı bir takım sosyal görünümlere ev sahipliği yapan bir mekan olma özelliğini devam ettirmektedir.

Kavşak ilçe olma niteliği taşıyan Dilovası hakim konumu gereği **stratejik** bir özellik taşımaktadır. Kocaeli ve İstanbul arasında geçiş bölgesidir ve tarihsel olarak ta bu konuma sahiptir. Dilovasının taşımış olduğu bu özellik, kendisine yönelen göç grupları için çekicilik oluşturmuş ve kontrol edilemez bir boyuta evrilmiştir. Nitekim artan nüfus karşısında sınırlı kalan kaynakların belirsizliğinden kaynaklanan endişe karşısında kentleri bir çıkış noktası gören nüfusun kendi çözümlerini geliştirmeye çalıştıkları da sosyolojik bir gerçekliktir.

Doğu ve Güneydoğu bölgesinden 1980’li yıllardan itibaren hızlanan iç göç süreçleriyle birlikte ülkemizin farklı kentlerine ve metropollere yığılan geniş kitleler beraberinde ciddi bir nüfus ve sosyal yapı değişimine yol açmışlardır. Yaşanılan hızlı göç süreçleri beraberinde kentlerdeki **alt yapı eksikliklerinin, konut, ulaşım, eğitim, sağlık, istihdam** sorunlarını daha belirgin hale getirmiştir. “Kent yoksulluğu” olarak da tanımlanan bu süreç beraberinde kentlerin **güvenlik sorunlarını** içinden çıkılmaz bir hale de dönüştürmüştür. Nüfusun kontrolü ve güvenliği yanında ortaya çıkan yeni kimlik taleplerinin görünürlüğü ülke gündeminin temel belirleyicisi olmuşlardır. Bu noktada **ulusal refah ve kalkınmaya duyulan ihtiyaç beraberinde sanayi alanlarının ve üretimin kontrolsüz gelişimine de sebebiyet verebilmiştir**. Yeterli sermaye birikimine sahip olamama, eğitim, sağlık ve üretici işgücü ve müteşebbis eksiklikleri gerek duyulan girişimlerin yapılmasını geciktirmiştir.

Savunmasız grupların kentteki önemli dayanağı, **akraba, aşiret ve hemşehrilik** bağlarıdır. Ancak sözkonusu bağlar içinde kimi zaman dayanışma, kimi zaman **patronaj ilişkileri** barındırmanın yanında, ataerkil örgütlenmeleri de barındırmaktadır. Bu çerçevede **sosyal yükleri** ve toplum içerisinde dezavantajlı durumda olan ya da yaşam standartlarının düşeceğinden endişe duyan kitleler arasındaki rekabeti azaltmayı hedefleyen politikalar bir zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır.

Bugünkü haliyle Dilovası, **birbirine dokunmayan** geniş bir bütün içerisinde sosyal adacıklardan oluşmuş bir sosyal yapı görüntüsündedir. Kendi içine kapalı bu yapıların ortak toplumsal politikalar üretmede başarılı olmadıkları ve sorunlarıyla baş edemedikleri bilinmektedir. Buranın çoğu tapusuz söylemi “**merkez**”, etnik kimlik “**girilmeyen sınır**”, mahalleler “**tutarlı yapılar**” örneği olarak savunulmaktadır. Nitekim **göç kimlikleri** siyasal, kültürel, dinsel ve etnik, bağlamlara göre şekillenen ve ortaya çıkan kimliklerdir. Diğer bir ifadeyle kimlik sorunu, yalnızca kültürel mirasla ilgili olmayıp, aksine siyaset ve **toplumsal değişimlerle** yakından bağlantılı olan bir konudur. Nitekim Dilovası mahallelerindeki fiziki yerleşim ve sosyal ilişkilerdeki etnik köken, kırsal, kentsel köken ve dini mensubiyete göre farklılaşmış **tabakalaşma biçimleri**, göç kimliklerinin yeni kurgulanış biçimlerini en iyi resmeden örneklerden birisidir. Bu tabakalar kendi aralarında **kapalı toplumlar** oluşturmakta ve bu yapılara karşı **çokkültürlülük** ve kültürlerarasılık projelerine acilen ihtiyaç duyulmaktadır.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Dilovası gerçekte Türk toplumunun belli bir bölümü için **kaçış çizgisi** alanıdır. Yer değiştirmiş ya da yerinden edilmiş, düzensizleştirilmiş akışlar örneğidir.

Sosyolojik manada göç süreci etnik, bölgesel ve dini milliyetçiliği yeniden anlamlandırmaktadır. **Göç sonucunda ortaya çıkan varoluşsal çabalar ve temsil konumları, kendisinin etnik ya da kültürel çıkarlarını, demokratikleşme söylemiyle farklı olanları içeren ya da savunan politik yapılanmalar içerisinde yeniden düzenlemektedir.** Bu bağlamda ilçede öne çıkan etkenlerden birisi de yaşayanların sosyal sistemle entegre olma çabalarıdır. Çoklu sosyal kimlikler bağlamında ortaya çıkanlar; ulusal kimlik, dinsel kimlik, etnik kimlik veya bölgesel, aşiret kimliği ya da politik kimlik üzerinden geçişken biçimde kurgulanan yaşamlardır.

Ekonomik ve sosyal olarak toplumsal sistemle bağlantı kuramayan **göç grupları** dışlanmışlığı daha belirgin bir biçimde yaşamaktadırlar. Bu dışlanmışlık hali Dilovasınının sahip olduğu olumsuzluklar ya da kültürel farkındalık, örneğin **doğulu olmak** üzerinden ilerletilebilmektedir. Zira kent yapıları göçle gelenleri, mekanlar, mahalleler bağlamında belirgin biçimde **ayırma** ve kutuplaştırabilmektedir. Dilovasındaki göçmenlerin henüz içinde buldukları kentsel alanlara eklenebilmeleri için gerekli siyasal ve yerel mekanizmaları üretmediği ve kentin bir bölümünde çevrelenmiş kaldıkları dikkate alınmalıdır.

Alan görüşmelerinde dikkat çeken nokta, kadınlar ve gençlerin konuşma noktasındaki **çekingen duruşlarıdır.** Bu insanların geleneksel ve hiyerarşik ilişkiler içerisinde kullandıkları akrabalık ve hemşehrilik gibi tampon mekanizmalarla hayatlarını idame ettirmeye çalıştıkları görülmektedir. Zira günümüz metropollerinde yaşayan insanların yaşadıkları belirsizlikler karşısında zaman zaman kendi etnisitelerini, dini inanışlarını ya da bölgesel özelliklerini **tampon mekanizmalar** olarak kullandıkları görülmektedir.

Dilovasında **sıla turizmi** önemli konulardan biridir. Kentle bütünleşme sorunu yaşayan gruplar sahip oldukları iletişim araçları aracılığıyla aidiyet bölgelerini yerel ya da ulusal ölçekte yeniden oluşturabilmektedirler. **Aidiyet** oluşturma ya da sorunların aktarımında kullanılan söylemler bazı durumlarda, içselleştirilmiş olmaktan çok, **öğrenilmiş bir siyasi söyleme, jargona** karşılık gelmekte ve neredeyse herkes aynı ifadeleri kullanmaktadır.

Dilovasındaki örgütlenmeler ve hemşehrilik ilişkileri bağlamında değerlendirildiğinde, yeni kentlilerin kent ortamında aradığı güven gereksinimini karşılayamadığı durumda, hemşehrilik, genel kent yapılanmasına karşı takınılmış bir tavır olarak okunabilir. Bu manada hemşehrilik kent ortamında varlığı kaybeden değil, kendisini yeniden üreten bir birlikteliktir.

Ulusal medyanın Dilovasının kanser ovası olarak tanımlamasının ve üretim merkezi göstermesinin ötesinde derine inmeyen **habercilik politikası** gerçeğin anlaşılmasından başka bir şey değildir. Dilovasının mahallelerinde dolaşmaya başlamakla birlikte sorunun **insan, kültür, çevre ve kalkınma** içerikli olduğu açık biçimde kendi ortaya koymaktadır. Benzer biçimde Dilovasının ayrılmış bir bölge, **Kürt bölgesi** gösterilmesi yine konunun yüzeyselleştirilmesiyle bağlantılıdır.

Dilovasındaki istihdam imkanları çeşitli etnisite kökenli vatandaşların toplumla entegrasyonunu zorlaştıran bir faktördür. Doğu kökenli vatandaşlarımızın büyük bir kısmının **sınırlı bir gelir** ve tüketimin taşıdığı statüye sahip olduğu görülmektedir. Buna karşın kalifiye bilgi ve profesyonel bilgi

birikimine sahip olanların iş yaşamı içerisinde şanslarını yükselttikleri ve toplum içerisinde belli bir prestije sahip buldukları bilinmektedir.

Dilovası mevcut yapısıyla toplumsal dönüştürücü mekanizmalara ve projelere ihtiyaç duymaktadır. Dilovasında oturan nüfusun çoğunluğu kamu ve yerel kurumların işleyişini bilmemekte eğitim, sağlık, spor ve kültür alanlarındaki kentsel hizmet ve olanaklara ulaşmada sorun yaşamaktadır. Dilovasındaki kadınların kurumsal olarak sosyalleşebilecekleri kamusal bir ortam bulunmamaktadır. Köy ya da kırsal yaşantı içinde daha özgür bir konumda olan kadın, göç süreciyle birlikte bu özgürlüğünü kaybetmiş ve daha sınırlı bir ortamın parçası olmuştur. Bu çerçevede ekonomik, sosyal ve siyasi istikrarın bir bütün olarak sağlanması bağlamında aşağıda yer alan önerilerin dikkate alınması yararlı sonuçlar doğurabilecek nitelikte görünmektedir: